

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

**НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
УКРАЇНИ**

**V МІЖНАРОДНА НАУКОВО-
ПРАКТИЧНА
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦІЯ
«ІННОВАЦІЇ В ОСВІТІ,
НАУЦІ ТА ВИРОБНИЦТВІ»
ПРИСВЯЧЕНУ 100-РІЧЧЮ
ВІД ДНЯ ЗАСНУВАННЯ ВСП
«МУКАЧІВСЬКИЙ ФАХОВИЙ
КОЛЕДЖ НУБІП УКРАЇНИ**

**ВСП «МУКАЧІВСЬКИЙ
ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ НУБІП
УКРАЇНИ»**

**V INTERNATIONAL SCIENTIFIC
AND PRACTICAL
ONLINE CONFERENCE
"INNOVATION IN EDUCATION,
SCIENCE AND PRODUCTION".
DEDICATED TO THE 100th
ANNIVERSARY OF THE
ESTABLISHMENT VSP OF
«MUKACHIV PROFESSIONAL
COLLEGE» NUBIP OF UKRAINE**

**САСКАЧЕВАНСЬКОГО
УНІВЕРСИТЕТУ, САСКАТУН,
КАНАДА**

24-26 листопада 2021 року

м. Київ

Секція 2

Продукційний процес рослини, агроценозу та його удосконалення: селекція, генетика, фізіологія та підтримуючі технології

УДК 582.796:635.65:575 (477)

НОВІ ТА НЕТРАДИЦІЙНІ БОБОВІ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ: ІНТРОДУКЦІЯ, СЕЛЕКЦІЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Рахметов Д.Б., доктор с.-г. н., професор

Національний ботанічний сад імені М.М. Гришка НАН України

Глобальні та регіональні кліматичні зміни, що інтенсивніше відбуваються протягом останніх 50 років створюють серйозні загрози для природних і агроєкосистем, водних ресурсів та спричиняють збільшенню емісії парникових газів. За цих умов, поряд з іншими, ускладнюється забезпечення людства продовольчими, енергетичними, лікарськими, кормовими ресурсами.

В останній період велика увага приділяється розробці заходів щодо зменшення викидів парникових газів. У цьому контексті відзначається роль тваринництва у збільшенні викидів парникових газів. Загалом, за даними Міжнародного енергетичного агентства, за останні роки викиди вуглекислого газу становлять близько 35 мільярдів тон на рік. У цій кількості викиди від тваринництва складають близько 3% світових викидів CO₂. Тому одним із шляхів зменшення негативних наслідків тваринництва є зменшення дольової частки тваринницької продукції у раціоні людини. У той же час актуальним лишається проблема винайдення альтернативних джерел рослинної продукції для повноцінного харчування. Такою альтернативою є бобові культури, які можуть у значній мірі задовольнити потреби людства у білковій, молочній продукції та олії.

Головна ідея даної роботи полягає у розкритті ролі нових, малопоширених, нетрадиційних бобових культур у вирішенні проблем продовольчої безпеки та поліпшенні екологічної ситуації у агроєкосистемі.

Родина *Fabaceae* налічує близько 800 родів та за різними даними від 17 до 20 тис. видів цінних культурних і дикорослих рослин.

В Україні зростає близько 310 видів бобових рослин, які становлять майже 6% від загальної кількості вищих квіткових рослин природної флори країни.

Родина бобових (*Fabaceae*) є другою за значимістю культивованих рослин після родини *Poaceae*. Зернобобові культури складають 27% світового виробництва рослинницької продукції і забезпечують 33% білка. Бобові культури є важливою частиною кормів для тварин.

Значимість бобових культур підтверджується їх високою представленістю в колекціях зародкової плазми *ex situ*, що становить понад 1000 000 зразків у всьому світі.

Зважаючи на важливість бобових рослин, Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй проголосила 2016 рік Міжнародним роком бобових, а з 2019 року 10 лютого – Всесвітнім днем бобових.

За посівними площами та валовими зборами група зернобобових культур у світовому сільському господарстві посідає друге місце після зернових. Їх площа перевищує 200 млн. га, а валовий збір становить близько 400 млн. тон, що пов'язано з низкою цінних показників.

Найбільшим виробником бобових у світі є Індія, за нею йдуть Канада, Китай, Бразилія та Австрія. У регіонах Європи та Центральної Азії трійкою найбільших виробників бобових є Росія, Туреччина та Франція. Україна виробляє близько 1,0% від світового обсягу бобових.

Найбільшими споживачами бобових є Об'єднані Арабські Емірати та країни Африки – від 15 до 35 кг на душу населення. У Європі та Середній Азії великий попит на бобові є у Туреччині, Сербії, Іспанії та Ізраїлі, де їх річне споживання коливається від 4 до 13 кг на душу населення.

Загальна площа, відведена під вирощування бобових в ЄС, складає понад 2150 тис. га. На п'ять країн найбільших виробників бобових (Франція, Іспанія, Польща, Німеччина, Латвія) разом припадає близько 67% загального виробництва їх в ЄС.

Спостерігається тенденція до скорочення основних посівних площ бобових в Україні у межах 25-35%. За останній час відбулося найбільше скорочення площ важливих зернобобових культур – гороху, нуту, сочевиці.

У Державному реєстрі сортів рослин основні зернобобові представлені 308 сортами 7 культур. Бобові кормові нараховують 185 сортів 21 культури, овочеві та лікарські – 90 сортів 6 культур.

Представники родини бобових, які занесені до Червоної книги України становлять 50 видів з 17 родів. Серед цієї кількості значна частина бобових рослин відзначається високими господарсько-цінними властивостями, що спричинило суттєвому скороченню їх природних ресурсів у результаті неконтрольованої заготівлі та використання фітосировини. Тому одним із важливих завдань зі збереження рідкісних та ендемічних бобових рослин є введення їх в культуру та популяризація серед населення.

У Національному ботанічному саду імені М.М.Гришка НАН України велика увага приділяється інтродукції, акліматизації, селекції нових, нетрадиційних, малопоширених, а також рідкісних бобових рослин з різних агрокліматичних зон світу. У відділі культурної флори НБС зібрана цінна колекція бобових рослин різного напрямку використання.

У колекційному фонді овочевих та ароматичних рослин представники родини бобових налічують 33 зразків 8 видів, кормових, біоенергетичних та сировинних рослин – близько 150 зразків 35 видів.

Серед цього різноманіття бобових рослин комплексні дослідження проводяться з нутом, сочевицею, чиною, вігнуою, арахісом, кормовими бобами, різними видами конюшини, астрагалу, козлятнику, гуньби та інших. За багаторічний період інтродукційно-селекційної роботи всебічно

досліджено особливості сезонного росту та розвитку рослин, їх біохімічний склад, урожайний, продуктивний, енергетичний потенціал. Створено цінне формове різноманіття нових бобових культур, найперспективніші з яких на ранзі високоадаптивних сортів занесено до Державного реєстру та рекомендовані для вирощування у різних агрокліматичних зонах України. Особлива увага у дослідженнях також була приділена на можливості використання нових та малопоширених бобових культур у органічному землеробстві.

Таким чином, бобові культури є незамінними складовими природних та агрофітоценозів, відіграють важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки і, як культури комплексного використання, є цінними лікарськими, кормовими, енергетичними, технічними, медоносними, ароматичними рослинами. У Національному ботанічному саду імені М.М.Гришка НАН України зібрано цінний колекційний фонд бобових рослин різного напрямку використання, який слугує важливою базою для проведення всебічних інтродукційних, селекційних досліджень та здійснення просвітницької роботи.